

unum apud Antiochiam proximo anno 194 Severus superavit, alterum vero sibi conciliare studuit, oblata Cæsaris dignitate¹. Movit Severus adversus Ecclesiam persecutionem V, de qua proximo sæculo tertio.

CAPUT VI.

QUENAM SECUNDO VERTENTE SÆCULO FUERINT ECCLESIE
DOCTRINA AC DISCIPLINA.

Eadem semper, et invariabilis fuit doctrina Ecclesiæ, sed pro temporum opportunitate juxta apostolorum traditiones majori in lumine collocata. Ipsæ traditiones, quas semper negarunt heterodoxi, a romana Sede repetendas lib. III, cap. II et III, demonstrat adversus valentinianos S. Irenæus. Is aliique Patres in dogmate Trinitatis convenere, atque de iis evulsi et eradicati sunt cuncti recentiorum hæreticorum scrupuli. Nævi quidam in PP. scriptis notati labefactare nequeunt fidem communi consensu firmatam. Celebrandum Pascha die dominico, non luna 14, statuta pontificum et hujus sæculi concilia demonstrant. Adventus Polycarpi ab Asiaticis pro ea quæstione missi Romam ad Anicetum et legatio Irenæi ad Eleutherum, nomine martyrum lugdunensium, docent servandam esse cum Ecclesia romana unionem et majores causas ad Sedem apostolicam referendas. Martyrum cultus, sanctorum gloria, parœciarum institutio et ecclesiastica hierarchia habent ex historia secundi sæculi locupletissima testimonia. Sanctificatio item diei solis et fidelium conventus ad agendam synaxim eodem sæculo enituit.

Quantum attinet ad disciplinam, didicimus ex Justino collec-

¹ Severus parentes habuit Marcum Getam et Fulviam Piam. Cognominatus est *Pertinax*, in honorem Helvii Pertinacis trucidati a Didio Juliano. Ante imperium militari sorte obtinuerat quæsturam bœticam, tum Sardiniam, postea legationem proconsulis Africæ, deinde creatus tribunus plebis et lugdunensis provinciæ legatus. Salutatus est imperator apud Carnutum a legionibus germanicis. Lege Ælium Sapartianum. Dicitur solus ex Afris ad imperium evectus, unde Ausonius,

Punica origo illi, sed qui virtute probaret,
Non obstare locum cum valet ingenium.

tis aliqua in domo, tanquam in templo fidelibus, illic commentaria apostolorum cum aliis divinis libris fuisse lecta, habitum sacerdotis sermonem, oblatam deinde Eucharistiam. Hæc etiam laicis sub utraque specie fuit administrata, et lactentibus ori infusa divini poculi pars exigua. Sævientibus persecutionibus data in laicorum manus ad proprios ferenda lares. Baptizandi ter in aquam in Trinitatis nomine nudi immergebantur. Adhibitas cæremonias exorcismi, insufflationis, inunctionis et impositionis manuum sacerdotis baptismum administrantis, scripta Patrum declarant. Mel quoque et lac degustandum tradebatur baptizatis ad spiritualem natiuitatem, morumque simplicitatem et innocentiam significandam. Fideles diebus dominicis stantes orabant, ac ut plurimum facie ad Orientem conversa¹.

APPENDIX.

DE EXTERNIS REBUS.

Anno 101, *Trajanus* Decebalum, Dacorum regem, bello vicit. 102, Dacia in provinciam redacta, devicti Arabes, impositus pons Danubio. 103, actus a Trajano de Dacis triumphus. 104, alimenta ab imperatore 5000 pueris italis assignata. 105, ædificatus a Trajano portus Anconæ. 106, secundo Dacico bello *Decebalus* sibi mortem conscivit. 107, aquæ Martiæ ductus 23 milliariorum spatio reffecti. 108, *Adrianus*, Pannoniæ prætor, repressit Sarmatas. 109, instaurata *Via Appia* a porta Urbis Capena ad Capuam usque, atque inde Brundisium.

¹ Tempa secundo sæculo peculiaribus in locis constructa. Talia fuere distributi ab Evaristo Tituli. Inter istos domus Euprepia. Dicata a Pio successore Hygini Ecclesia in Thermis Novati. Enituit illic Praxedis virginis pietas. Est eadem sacra ædes perantiquus *Pastoris* titulus. Reliquos alibi descripsimus. Septem diaconis ad curam pauperum gerendam commissæ Urbis regiones; qui propterea appellati sunt *Regionarii*. Ex Ignatii martyris epistolis accepimus ratam non fuisse sine episcopo Eucharistiam, hujusque oblationem. Baptismum item ab illo, aut ejus saltem nutu, administrandum. Inde et *hierarchiam*, ordinesque sacrorum ministrorum didicimus, et episcoporum præsertim a presbyteris distinctionem.

110, dirutæ terræmotu tres Galatiæ urbes, ac Pantheon fulmine attactum. 111, *Trajanus* Romæ magnificas extruxit bibliothecas. 112, Parthis, Armeniisque bellum indictum. 113, erecta in Foro et dicata Trajano columna. 114, Assyria venit in potestatem P. R., Trajani Forum et Basilica Ulpia Romæ dicantur¹. 115, ingenti terræmotu quassata est Antiochia; Judæi Cyrenenses irruerunt in arma, et innumeros Romanos, Græcosque occiderunt, eorumque viscera depasti sunt. 116, in eosdem Judæos Ægyptum vastantes missus a Trajano *Marcus Turbo*, ingentem prostravit illorum numerum. 117, *Trajanus* Ctesiphontem cepit, ad Oceanum pervenit, Syriam adiit, in Cilicia decessit. 118, remisit *Hadrianus*, crematis tabulis, Judæorum tributa. 119, *Trajanus* inter deos relatus; Jerosolyma dicta est *Ælia*. Judæi in pago Terebintho equorum pretio venundati. 120, *Hadrianus* in Sarmatas movit; eversæ terræmotu Nicomedia, urbesque finitimæ. 121, circum romanum *Hadrianus* refecit. 122, barbaros a Romani muro 80 M. divisit. 123, ædem Augusti Tarracone restituit. 124, sacra eleusina celebravit Athenis. 125, *Serenius Granius* proconsul Asiæ iniquum credidit christianos nullo objecto crimine occidi. 126, transmisit *Hadrianus* in Africam. 127, *Jovi Olympio* ædem, sibique aram Athenis *Hadrianus* dicavit. 128, *Sabinam* dicit Augustam; cum rege Parthorum Cosrohe inicit amicitiam. 129, terræmotu Nicopolis et Cæsarea corruerunt. 130, *Pelusium* veniens imperator, Pompeii tumulum magnificentissime ornavit. 131, mergitur *Antinous*, quem *Hadrianus* perditæ amabat, in Nilo; refertur inter deos, atque ex ejus nomine *Antinoia* civitas conditur. 132, Atheniensem miri operis bibliothecam *Hadrianus* extruxit et edidit agonem. 133, missus *Julius Severus* contra Judæos, Palæstinam depopulantes. 134, æquatæ solo 50 Judæorum arces, et 980 vici ferro et igne vastati. 135, Ju-

¹ Coss. *Hasta* et *Vopisco*, id est, anno 114, Judæi deficientes a Trajano eodem proximoque anno occiderunt in Ægypto hominum ducenta millia; atque in Cypro insula ducenta quadraginta millia itidem trucidarunt: ab hoc autem tempore capitale illis fuit illuc appellere.

dæis omnibus agro hierosolymitano interdictum¹. 136, Alani contra Romanos concitati repressi sunt a *Flavio Arriano*. 137, absolvit *Phlegon*, Hadriani libertus, opus de *olympiadibus*. 138, obiit kalendis januarii *Ælius Verus*, ab Hadriano creatus Cæsar et adoptatus. 139, *M. Aurelius* ab Antonino Pio renunciatus est Cæsar. 140, obiit Antonini uxor *Faustina*. 141, *Marcion* advenit Romam. 145, uno partu mulier enixa est quinque liberos. 158, restituit *Antoninus Pius* ædem Augusti. 161, sequuta est Antonini mortem ejus apotheosis. 162, exundavit Tiberis, et Parthi, cæsis Romanorum copiis, Syriam vastarunt, et occuparunt Armeniam. 163, in Armeniam *Statius Priscus* irrupit. 164, Parthi ultra Euphratem pelluntur, et *Vologeses*, illorum rex, a *Cassio* vincitur. 165, *Peregrinus Cynicus*, si fides habenda est Luciano, sese in rogum injecit. 166, Medos *Marcus Verus* invasit. 167, *M. Aurelius* et *L. Verus* triumpharunt de Parthis. 168, *Avidius Cassius* vicit Bucolicos. Pestilentia multas vexavit provincias. 169, Germania Romanis subjicitur. 170, *Lucius Verus* extinguitur apoplexia. 172, Marcomanni transitu Danubii a M. Aurelio delentur. 173, in deditionem recepti, atque illorum plurimi in Italiam translati sunt. 174. Insignis de Quadis reportata victoria. 175, arripuit *Avidius Cassius* tyrannidem; togam virilem induit *Commodus*. 176, periit ex podagra in vico Hagale ad radices montis Tauri *Faustina* junior, conjux M. Aurelii, sed adulteriis infamis. 177, *Commodus* Crispinam duxit uxorem. 178, de Quadis et Hermaduris relata victoria. 179, a *Paterno* barbari superantur. 180, Sirmii *M. Aurelius Antoninus* decessit. 181, triumphavit *Commodus* de Germanis. 182, Alexandriae *Serapidis* templum incenditur. 183, Daci et Germani, recusantes *Commodi* imperium, bello impetuntur. 184, Britanni rebelles a ducibus Romanorum de-

¹ Ad annum imperii Hadriani 18, refert Eusebius lib. IV, cap. 6, edictum ne Judæi in regionem circa Hierosolymam sitam auderent pedem inferre, citatque Aristonem Pellæum. Auctor seditionis judaicæ debitas pœnas persolvit. Fuit is *Barchochebas*, quod nomen stellam significat, commemoratus cap. v in *Notis ad Trajanum*. Hunc ad fucum Judæis faciendum stipulam in ore accensam anhelitu ventilasse, ut flammam evomere videretur, scribit S. Hieronymus II adversus Rufinum apologia.

victi. 185, in *Commodum* cum aliis conspiravit soror Lucilla. 187, idem *Commodus* Anubim colit et sacra Isidis celebrat. 189, pestis in urbem Romam et in Italiam desævit. 190, fames grassatur Romæ, et evitatis insidiis *Commodus* Cybeli sacrificat. 191, Palatium, ædes Vestæ, Urbisque pars maxima incenditur. 192, *Marci* pellicis et *Electi* cubicularii insidiis *Commodus* interficitur. 193, *Pescennius Niger* a syriacis legionibus dicitur imperator. 195, a *Severo* Nisibis, urbesque aliæ captæ fuerunt, vastata Arabia, Parthi et Adiabænæ devicti. 197, Byzantini ad deditionem compulsi. 198, *Albinus* in Gallis a *Severo* expugnatur. 199, is ad bellum Parthicum proficiscitur. 200, captæ a *Severo* Babylonia, Seleucia, Ctesiphon ac tota Parthiæ provincia.

Celebres secundo sæculo humana sapientia fuerunt *Plutarchus*, Cheronensis, sacerdos Pythii Apollinis, qui ethica, historica et politica limatissimo stylo conscripsit. Dio *Chrysostomus* orator, quem Synesius Aquilam et Cygnum appellat. *Aulus Gellius*, grammaticus, *Noctium Atticarum* candidus elucubrator. *Cornelius Tacitus*, cujus dictio in libris historiarum uberior, in annalibus pressior habetur. *Arrianus*, Nicomediensis, Epicteti discipulus, philosophus, orator, historicus, dictus *novus Xenophon*. *C. Suetonius Tranquillus*, cujus XIII Cæsarum Vitæ plus habent nervorum, quam corporis. *Appianus Alexandrinus*, scriptor historiæ, utilioris viris militaribus quam civilibus. *Claudius Ælanus* Prænestinus, attica præditus eloquentia. *Pausanias* Cappadox, Græciæ antiquitates erudite, licet minus facunde, decem libris complexus. *Claudius Ptolomæus*, Pelusiensis, in geographicis et astrologicis sapientissimus¹. *Diogenes Laertius*, Cilix, veterum philosopho-

¹ Mittimus *Appolodorum*, *Sextum Julium Frontinum*, *Rab. Eliezer* et *Rab. Ada Babylonium*. De *Claudio Ptolomæo* Alanus in *Anti-Claudiano*,

Divitis ingenii vena Ptolomæus inundans,
Devectus superas curru rationis in arces,
Colligit astrorum numeros, loca, tempora, cursus.

Pervenisse traditur ad tempora Marci Antonini, qui inauguratus est imperator anno Chr. 161. *Epictetus* Hierapolitanus, philosophus stoicus, cujus *Enchiridion* græce scriptum, latinitate donavit Angelus Politianus; ac

rum sedulus indagator. *Justinus* historicus, *Trogi Pompeii* præceptoris sui abbreviator nitidus ac disertus. *Claudius Galenus*, Pergamensis, alterum ab Hippocrate decus medicorum. *Athenæus* scriptor *Δειπνοσοφιστών*, id est, *Sermonum convivalium*, dictus ab aliquibus *Varro Græcorum*. *Hermogenes*, Tarensis, rhetor, *Antiochus sophista* vocatur. *Lucius Apuleius*, Platonicus, de quo Vives, *Apuleius in Asino plane rudis*. *Lucianus*, Samosatensis, atheus, qui, ut aiebat Lactantius, nec diis, nec hominibus pepercit¹. *Julius Pollux*, Naucratis, laudatus ob varietatem et copiam verborum. *Celsus Epicureus*, qui fidem, moresque christianorum opere inscripto *ἀληθειολόγῳ* oppugnavit. *Phlegontis*, liberti Hadriani, meminimus paulo supra. *Atticus*, Platonicus, *Herodianus*, græcus historicus, *Oppianus*, Cilix, qui carmine scripsit de piscibus, *Papinianus*, cognominatus Asylum juris, *Maximus Tyrius*, philosophus, etc.².

tantæ admirationis, ut ejusdem Epicteti lucerna fictilis venum irerit tribus drachmarum millibus. Existimo tamen fuisse aliquantulum seniore. Romæ enim servivit Epaphrodito, familiari Neronis, et imperante Domitiano rediit in Phrygiam; Nero autem seipsum interemit anno Chr. 68, qua ætate cum Epictetus adultus fuerit, videtur mortem obiisse antequam M. Aur. Antoninus auspicaretur imperium. Accedit, quod sub Hadriano, qui an. Ch. 117 successit Trajano, floruit Flavius Arianus Nicomediensis, philosophus, historicus et jureconsultus percelebris, alter *Xenophon* dictus, et qui Epicteti fuerat discipulus et auditor. Non abs re erit utriusque hoc in loco meminisse, licet Epictetum commemoraverimus in appendice I sæculi.

¹ *Lucianus* et *Celsus* circa idem tempus dicuntur vixisse, et illum quidam referunt ad Trajani ætatem, quidam ad Marci Aurelii et ad Commodi imperium. *Lucianum* discerptum a canibus tradit Suidas.

² Hujus sunt generis *Plinius junior*, qui panegyricum dicit Trajano, *L. Florus*, brevis et expolitus historicus, *Solinus Polyhistor*, *Dionysius Milesius*, historiographus, *Juventius* et *Julius Celsi JCC.*, *Philostratus*, scriptor Vitæ Apollonii Thyanei, vaferrimi hominis, et sophistarum qui usque ad tempora Severi imperatoris vixerunt. *Spartianus* in Adriano commemorat JCC., quibus is in causis dijudicandis utebatur, præter *Julium Celsum*, *Meratium Priscum*, *Domitium Labeonem* et *Salvium Julianum*.

TERTIUM ECCLESIAE SÆCULUM.

CAPUT PRIMUM.

ROMANI ENUMERANTUR PONTIFICES.

Præfuerunt romanæ et apostolicæ Ecclesiæ tertio sæculo *Zepherinus, Callistus, Urbanus, Pontianus, Antherus, Fabianus, Cornelius, Lucius, Stephanus, Sixtus II, Dionysius, Felix, Eutyhianus* et *Caius*, quos omnes inter sanctos veneratur Ecclesia.

XVI. Zepherinus, qui pontificatum inierat an. 201, decessit VIII kal. sept. anno 219, juxta Baronium, cujus chronologia aberrat biennio, 221. Defecisse ad montanistas videtur innuere, cap. 1 *Adv. Praxeam* Tertullianus, sed hujus libro *De pudicitia* calumnia ista retunditur.

XVII. Suffectus ei est *S. Callistus I*, cujus pontificatus ab anno 219 usque ad annum 224 protenditur. Eo anno post ædificatam basilicam Transtiberinam et amplum in via Appia cœmeterium, *coss. Claudio Juliano II et Crispino*, in puteum demersus est pridie id. octobris, et in gestis ruderibus suffocatus¹.

XVIII. Tenuit deinde pontificatum *S. Urbanus*, filius Pontiani romani civis, usque ad annum 231, quo martyrio coronatus est die 25 maii, *Claudio Pompeiano et Feliciano* gerentibus consulatum.

¹ *Callistum* ad sacrum ministerium vasa argentea conflasse tradit Ven. Baronius ad an. 233. Sacro regeneravit baptismate SS. Cæciliam, Valerianum ac Tiburtium, de quibus infra cap. v. Basilicam Transtiberinam dicatam Virgini ab eodem Callisto, Platina, Pagius, alique asserunt. Idem Callistus romanus fuit et filius Domitii. Ejus decretalis, quæ extat I Conciliorum volumine, et aliæ usque ad Siricium creduntur passim supposititiæ.

XIX. Creatus postea *S. Pontianus*, Calpurnii filius, relegatus ab Alexandro Severo in Sardiniam, et sub Maximino fustibus cæsus, die 14 martii, anno 235, *Severo et Quintiano* *coss.*

XX. Ordinatus in ejus locum *Antherus*, qui nondum expleto pontificatus anno, a Maximo P. V. 111, nonas januaris occiditur in tertio *Jul. Maximini A. consulatu*, nempe anno 236¹.

XXI. Post Antherum pontificatum gessit *S. Fabianus*, Romanus, ad annum usque 250 electus, ut aiunt, columba super caput ejus desuper advolante; martyrioque coronatus in persecutione Decii, die 20 januarii, ipso *Decio II et Grato* *coss.*².

XXII. Gubernavit deinde Ecclesiam *S. Cornelius*, schisma conflante novatiano, et exortis circa lapsos controversiis, coronatus et ipse martyrio secundo pontificatus sui anno, ær. v. 252, decimo octavo kal. octobris, in consulatu *Galli et Volusiani*.

XXIII. Sedit deinde *Lucius*, Porphyrii Romani filius, exiguo et ipso tempore, cum martyrium subierit in II consulatu *Volusiani*, id est, proximo anno 253.

XXIV. Lucio successit *Stephanus*, patria Romanus, traditionis de non repetendo baptismate assertor et vindex³, et

¹ Quidam hoc in loco intrudunt pontificem *Cyriacum* nomine, de quo in Actis SS. Ursulæ et sociorum: fatentur omnes eruditi hunc pontificatum esse fictitium, Actorumque Ursulæ fidem labascere. Egi de his in dissertatione de SS. Pontiano et Anthero. *Antherus* genere Græcus, fuit diligens Actorum martyrum collector, unde et habetur Martyrologii primus auctor.

² *S. Fabianus* damnavit *Privatum*, lambesitanum episcopum, etiam in concilio 90 episcoporum in Africa condemnatum. Ignota *Privati* hæresis. Missos a Fabiano in Gallias apostolicos viros scribit S. Gregorius Turo-nensis, lib. I *Hist. Fr.* Celebratur idem Fabianus laudibus S. Cypriani, ep. LVI, ad Com.

³ Fuere qui controversias de hæreticorum baptismate inter Stephanum et Cyprianum, hujusque concilia, et epistolas de eodem baptismate pertractantes, rejecerunt inter apocrypha. Sed vide quæ scripsimus lib. XXXI *De th. disc.*, cap. XIII. Lege et tres Joannis Sbaraleæ contra Miso-rium dissertationes, necnon secundam epistolam Eusebii Philaethis ad Franciscum Morenas.